

KONGRESI, SIMPOZIJ, DRUŠTVENO ŽIVLJENJE

18. KONGRES ZGODOVINSKIH VED

Montreal, 27. avgust - 3. september 1995.

18. mednarodni kongres zgodovinskih znanosti, ki sem se ga udeležil tudi spodaj podpisani, se je odvijal v Montrealu v Kanadi v času od 27. avgusta do 3. septembra. Organiziral ga je Mednarodni komite zgodovinskih ved, ki sklicuje tovrstne kongrese vsakih pet let. Na kongresu se je zbralo preko 2.000 zgodovinarjev, večinoma univerzitetnih profesorjev iz več kot 80 držav. Za slovenske zgodovinarje je bil ta kongres še posebnega pomena, saj smo prav na tem kongresu postali redni člani tega Komiteja.

Mednarodni komite zgodovinskih ved je bil ustanovljen na Konferenci o zgodovinskih vedah v Bruslju leta 1923 in bil uradno potrjen 24. maja leta 1926 v Ženevi. Njegov sedež je v Lausani (Švica), njegov sekretariat pa v Parizu. Poudariti moramo tudi, da je Mednarodni komite zgodovinskih ved organizacija, ki združuje zgodovinarje vseh specializacij in skuša pospeševati mednarodno sodelovanje.

Mednarodni komite sestavljajo tri različne organizacije in sicer: Združenje nacionalnih komitejev, Združenje pridruženih mednarodnih organizacij in Združenje notranjih komisij. Država, ki se želi vključiti v Mednarodni komite zgodovinskih ved, mora najprej formirati svoj nacionalni komite, ki mora biti sestavljen iz predstavnikov vseh področij zgodovinske vede. Vsi nacionalni komiteji pošiljajo delegate na generalno skupščino. Do leta 1995 je štel Mednarodni komite 47 članic (nacionalnih komitejev), tega leta pa se je število njenih članic povečalo na 53, saj so na generalni skupščini v Montrealu sprejeli šest novih članic, med njimi tudi Slovenijo.

V okviru Mednarodnega komiteja deluje 22 mednarodnih organizacij glede na področja raziskovanja posameznih zgodovinarjev; tako na primer Mednarodni komite za zgodovino mest, Mednarodni komite za zgodovino druge svetovne vojne in podobno. Vsaka od teh organizacij ima na generalni skupščini tudi pravico do svojega delegata. Na tem mestu moramo omeniti, da je bil slovenski zgodovinar *Dušan Biber* na montrealškem kongresu ponovno potrjen za podpredsednika Mednarodnega komiteja za zgodovino druge svetovne vojne.

Mednarodni komite zgodovinskih ved ustanavlja tudi mednarodne komisije, katerih namen je zagotavljati izvršitev določenih nalog, kot na primer pisanje mednarodne bibliografije zgodovinskih ved, ali pa podpiranje dela zgodovinarjev na določenem področju. Takšni sta na primer Mednarodna komisija za raziskovanje ženske zgodovine ali pa Mednarodna komisija za raziskavo mednarodnih odnosov.

Mednarodni komite se sestaja vsaka tri leta pred mednarodnimi kongresi zgodovinskih ved, in po njih, ti se od leta 1950 dalje sestajajo vsakih pet let.

Na montrealškem kongresu so bili na programu vsi aspekti svetovne zgodovine v obliki treh plenarnih zasedanj, šestnajstih tako imenovanih specializiranih tem in petintridesetih okroglih miz.

Prvo plenarno zasedanje je obravnavalo vprašanje nacij, ljudstev in oblik države. Ukvajalo se je zlasti z vprašanji etničnih grup ter primitivnih ljudstev, tako enonacionalnih, kakor tudi multinacionalnih držav, kot rdeča nit pa se je vseskozi pojavljalo vprašanje nacionalizma. Na tem plenarnem zasedanju so nastopali zgodovinarji iz severnoameriških držav ter držav Vzhodne, Jugovzhodne in Zahodne Evrope. Ukvarjali so se vsak s svojo nacionalno zgodovino, oziroma vsak s svojim nacionalnim problemom, le redki pa tudi z nacionalizmom na splošno. V okviru tega tematskega sklopa smo tako slišali dva referata kanadskih zgodovinarjev o problematiki Indijancev. Tako je Michael D. Behiels osvetlil probleme in zahteve kanadskih Indijancev po avtonomiji v 80-ih in 90-ih letih XX. stoletja, Cornelius J. Jaenen pa probleme severnoameriških Indijancev v Novi Franciji (Quebecku) v obdobju 1663-1763. Urugvajski zgodovinar Mario Delgado-Butturini je razmišljal o nacionalnih identitetah v Južni Ameriki na prelomu iz XIX. v XX. stoletje, o solidarnostnih organizacijah in nacionalnem vprašanju v Jugovzhodni Evropi pa romunski zgodovinar Alexandru Dutu. O raznolikosti tem tega tematskega sklopa nam pričajo referati kanadskega zgodovinarja nemškega porekla Petra Hoffmana, ki je spregovoril o nacionalizmu in konceptu "nemške misije" v XX. stoletju v okviru nemške ideologije, referat češkega zgodovinarja Miroslava Horcha o specifikah nacionalnega razvoja male nacije ter angleškega zgodovinarja Donala Kerra o religiji in legitimizaciji nacionalne identitete na primeru protestantske Anglije ter katoliške Irske. Še posebej zanimiv je bil prispevek kitajskega zgodovinarja Zhouheng Panga o zgodovinskem razvoju narodov ter odnosov med njimi na primeru Kitajske. Razen tega pa smo lahko slišali še referate angleškega zgodovinarja Johna Rogistera o vlogi parlamentov v ustvarjanju odnosov med

državami ter ljudmi, ki ustvarjajo nacijo; Paula Smitha o nacionalni identiteti v Alzaciji in Franciji med letoma 1870 in 1918; belgijskega zgodovinarja Jeana Stengersa o dekonstrukciji naroda države na primeru Belgije, ruskega zgodovinarja Valeriya Tishkova o nacionalnih problemih v Rusiji v različnih zgodovinskih razdobjih in francoske zgodovinarke Catherine Coquery-Vidrovitch o problemih nacije v "črni Afriki".

Drugo plenarno zasedanje je bilo posvečeno zgodovini odnosov med spoloma, oziroma vplivom le-teh na zgodovinska dogajanja. Temeljni referat je podala ruska zgodovinarica Irina Akimuskina. Kanadski zgodovinar Gail Cuthbert Brandt je predstavil zgodovino odnosov med spoloma v teoriji in praksi v Kanadi, Karin Hagenmann iz Nemčije pa patriotizem ter moškost v času pruske vstaje proti Napoleonu v letih 1806 do 1815. Angležinja Olwen Hufton v svojem članku "Ženske in čas" govori o problemih kontinuitete in sprememb v letih 1500-1800, Yoj Parr iz Kanade pa je podala referat o odnosih med ženskami in moškimi ob zgodovinskih spremembah, oziroma o odnosih med spoloma s stališča zgodovinarja. Probleme v zgodovini žena med drugo svetovno vojno je nakazala francoska zgodovinarica Francoise Thebaud, o enakopravnosti in neenakopravnosti med spoloma ter med "črnimi" in "belimi" Američani pa Boris Eileen iz ZDA. Ameriška zgodovinarica Julia Clancy-Smith se je v svojem referatu ukvarjala s problemi migracij, o identiteti in trgovini z ljudmi na območju Mediterana v 19. stoletju, žene v posebnih razmerah osvajanja kanadskega severozahoda v letih od 1870 do 1900 je prikazala kanadska zgodovinarica Kathryn McPherson, žene v kolonialnih razmerah 16. in 17. stoletja na Irskem pa irska zgodovinarica Mary O'Dowd. V okviru te tematike je Martha Vicinus iz ZDA govorila o istospolno usmerjenih ženskah na Škotskem. Poljska zgodovinarica Maria Bogucka je predstavila položaj žene v tradicionalni agrarni družbi na Poljskem v 16. in 17. stoletju, kanadska zgodovinarica Alvin Finkel zgodovino položaja žena v obdobju socialne države v Kanadi v času po drugi svetovni vojni, Janne Lewis iz Velike Britanije pa položaj žene v Angliji ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja, ko je država pričela podpirati dobrodelne ustanove. Osterud Gray, ameriška zgodovinarica, je orisala položaj žene na amerškem podeželju v obdobju med letoma 1750 in 1950 s posebnim oziranjem na vprašanje ohranitve ameriškega kmetijstva v tem obdobju, prispevek Madžarke Agnes Hochberg pa primerjal položaj žena, probleme družine ter modelov seksualnosti v 70-ih letih v Italiji s položajem žena na Madžarskem. Položaj žene na Finskem v 19. stoletju je bil predmet referata Pirjo Markolle, ženske in njihovo izobrazbo ter spolnost v Španiji ter Franciji v obdobju prosvetljenstva pa sta nam predstavili španski zgodovinarici Isabel Morant Deusa ter Monica Bolufer. S položajem žene v Britanski Kolumbiji, skrajni zahodni provinci Kanade, v 19. stoletju se je ukvarjala kanadska zgodovinarica Adelle Perry, s položajem žene v getu v Rimu okrog leta 1500 pa izraelska zgodovinarica Kenneth R. Stow. V tem tematskem sklopu smo se seznanili tudi s spreminjajočim se položajem žene na Japonskem v 19. in 20. stoletju, ki nam ga je podala Etsuko Yasukawa.

Tretje plenarno zasedanje je bilo posvečeno problematiki diaspor ter migracij, še zlasti pa problemov spreminjajočih se teoretskih izhodišč in metodologij proučevanja etničnih skupnosti izven nacionalnih ozemelj od diaspor do klasičnih izseljenških skupnosti. Sedemnajst avtorjev je spregovorilo o različnih problematikah in vprašanjih diaspor; od problematike diaspor Židov v islamskih deželah v srednjem veku pa vse do problematike italijanskih delavcev v ZDA v letih 1815-1939. Organizatorja ter idejna tvorca te teme sta bila Natalie Zemon Davis z Univerze Princeton v New Jerseyu v ZDA ter Yosef Kaplan iz hebrejske univerze v Jeruzalemu. Udeleženci tega plenarnega zasedanja so bili zgodovinarji iz Izraela, Rusije, Nizozemske, ZDA, Kanade, Avstralije, Kitajske in Japonske. Tematika tega plenarnega zasedanja je bila razdeljena na več področij, ki so skušala odgovoriti na vprašanje opredelitve problema diaspor ter njihovih spreminjajočih se pomenov vse od antike do današnjih dni, pri čemer gre vseskozi za posameznike ali skupine ljudi, ki so se izselili iz svojega na drug etnični teritorij. Vsebinska tega plenarnega zasedanja je bila razdeljena na več področij, ki so se ukvarjala: - z vprašanjem migracij in naseljevanjem migrantov; - z odnosom priseljencev in držav, oziroma kako je lahko državna regulativa prizadela življenje in delo migrantov; - z vprašanji sovražnega odnosa staroselcev, oziroma "gostiteljskih" prebivalcev do novonaseljencev; - s priseljenci, zlasti njihovimi akcijami in indentitetami, pri čemer gre za skupine referatov, ki so se ukvarjali z odnosom do stare domovine, procesi asimilacije in ohranjanjem identitete.

V tem delu so avtorji obravnavali vprašanja irske diaspre oziroma odnose med irsko diasporo ter Britanskim imperijem, procese anglikanizacije irskih migrantov, ki so na ta način postali idealni sodelavci obeh glavnih angleškogovorečih imperijev - ZDA ter Velike Britanije (Donald Harman Akenson / Kanada), celovit prikaz procesa naselitve nemške skupnosti v Namibiji od začetkov v 19. stoletju do leta 1991 (Alexander Balesin / Rusija), kitajsko disporo v zgodovinski perspektivi (Wenzhao Tao / Kitajska), odnose med židovsko ter ostalimi diasporami (J. Booyarin / ZDA), Gary B. Cohen iz Univerze Oklahoma v Normanu / ZDA pa je spregovoril o spreminjajočih se identitetah nemških manjšin v vzhodni Srednji Evropi med letoma 1848 in 1945. Najprej nam je predstavil nemške manjšine v vzhodni Srednji Evropi pred prvo svetovno vojno, nato pa njihov spreminjajoči

se položaj v obdobju po njej vse do prihoda Hitlerja na oblast ter v obdobju nacističnega osvajanja področij vzhodne Srednje Evrope v prvih letih druge svetovne vojne, na koncu svojega referata pa prikazal še konec nemških manjšin v deželah vzhodne Srednje Evrope, ko je bila večina pripadnikov teh manjšin prisiljena na takšen ali drugačen način zapustiti svoje domove. Ameriški zgodovinar Mark R. Cohen nam je nato osvetlil problem Židov v islamskem svetu v srednjem veku in to poskušal povezati v kontekstu diaspor. Še en ameriški zgodovinar, Roger Daniels, je nato spregovoril o azijskih diasporah v Novem svetu v luči primerjalne in komparativne raziskave, kjer je nakazal probleme migrantov, ki so se od začetka 19. stoletja pa do obdobja po drugi svetovni vojni naseljevali v Severno Ameriko iz območja pacifiškega sveta, zlasti iz Kitajske, Koreje ter Japonske. Novost v njegovem referatu je fenomen pojava novih migrantov z omenjenih območij v zadnjih desetletjih, ki s seboj niso prinašali le svojih delovnih rok, ampak tudi kapital, s katerim so pokupili mnoga ameriška podjetja, nenazadnje tudi enega od simbolov New Yorka, Rockefellerjev center. Madžarske priseljenice in njihovo tradicijo od priseljenskih do oblikovanja etničnih skupnosti v Severni Ameriki v obdobju 1850-1990 je zanimivo opisal kanadski zgodovinar N. F. Dreisziger, o odnosih med diasporo ter mednarodnim proletariatom v obdobju 1815-1939 na primeru italijanskih priseljencev v Severni in Južni Ameriki ter Franciji pa sta referirala ameriška zgodovinarja Donna Gabaccia in Fraser Ottanelli. Grški diaspori od srede 19. stoletja do danes je posvetila svoj referat ameriška zgodovinarica Molly Greene, indijski diaspori v Afriki, Indijskem oceanu, Jugovzhodni Aziji ter na Pacifiškem pa avstralski zgodovinar Brij V. Lal. O migracijah Italijanov ter Nemcev v Argentino med obema vojnama ter v času po drugi svetovni vojni je razmišljal kanadski zgodovinar Ronald C. Newton, zelo zanimiv pa je bil prispevek britanskega zgodovinarja Nadima Shehadia o odnosih med libanonskimi migranti ter njihovo staro domovino. Kitajski zgodovinar Wenzhao Tao je predstavil značilnosti "Chinatowna", ameriški zgodovinar Khachig Tololyan odnose med tradicionalnimi diasporami ter sodobnimi transnacionalnimi migracijami, japonski zgodovinar Ryo Yoshida pa kanadizacijo Japoncev med obema vojnama.

Na obširnem in vsebinsko bogatem kongresu je bilo poleg že omenjenih treh plenarnih zasedanj organiziranih še 16 tako imenovanih specializiranih tem ter 35 okroglih miz. Med specializiranimi temami naj omenimo zlasti tisto, ki se je ukvarjala z zgodovinarji in zgodovinopisjem v okviru posameznih držav in njihovem svobodnem oziroma nesvobodnem izražanju. Pomembna je bila tudi specializirana tema, ki je govorila o zgodovinarju ter objektivnosti, pri čemer gre predvsem za odnose med zgodovinarsko znanostjo in literaturo. Ena od tem je poskušala odgovoriti na vprašanje padca kot historičnega koncepta na primeru posameznih obdobij ter posameznih nacij (npr. padec Rimskega imperija ipd.). Med ostale pomembnejše specializirane teme sodijo: - vrednost magnetofonskih zapisov in spominov v zgodovini; - vprašanja posameznih obdobij človekovega življenja od otroštve do starosti v različnih obdobjih človeške zgodovine; - primerjave padca Bizanca, Španskega imperija v Ameriki, Habsburškega imperija, Sovjetske Zveze, Rimskega imperija ter Japonskega imperija; - vpliv vojnih razmer na kulturo; - vprašanja kazni v zgodovinski perspektivi v vseh obdobjih človeške zgodovine; - problemi "Tretjega sveta", zlasti varstva okolja, transporta v predindustrijskih družbah; - vprašanja bankirstva ter njegovi vplivi na trgovski in industrijski kapitalizem v Evropi, Ameriki in Aziji.

Na najrazličnejša zgodovinska vprašanja so poskušale odgovoriti tudi okrogle mize, od katerih naj omenimo le tiste, ki so posebnega pomena za slovensko zgodovino kot naprimer okrogle mize na temo: - buržuazija, strukture in kulture v Evropi ob koncu 19. stoletja; - razvoj raziskovanja ter interpretacij mita ter realnosti politične vloge delavskega razreda; - komparacija različnih struj v radikalnem delavskem gibanju v letih 1914-1939; - urbana demografija v času industrializacije; - manjšinski problemi v Srednji Evropi; - izseljenske skupnosti v nastajanju novih držav vzhodne Srednje Evrope v 20. stoletju in sistemske transformacije ruralnih družb vzhodne Srednje Evrope pred letom 1989 in po njem.

Podpisani sem z referatom sodeloval na okrogli mizi o izseljencih in njihovi vlogi v nastajanju novih držav v vzhodni Srednji Evropi v 20. stoletju, na kateri so bili navzoči še zgodovinarji iz ZDA, Kanade, Slovaške, Hrvaške, Poljske ter Slovenije. Okroglo mizo je vodil znani kanadski zgodovinar slovaškega porekla, predstojnik Katedre slovaških študij na ottawski univerzi, Mark Stolarik. Adam Walaszek, direktor Inštituta za študije Poljakov zunaj Poljske Jagiellonske univerze v Krakowu, in William Galush iz Loyolske univerze v Chicagu, sta spregovorila o vplivu poljskih izseljencev tako na ustanovitev poljske države, kakor tudi na njen razvoj, ko so le-ti v letih 1918-1923 najprej podprli novo poljsko državo, pa se nato zaradi komunistične oblasti po drugi svetovni vojni distancirali od nje in jo v 80-ih letih znova podprli s finančnim gibanjem "Solidarnost", ki je zlomilo komunistično oblast na Poljskem. Slovaški zgodovinarji Mark Stolarik ter Dušan Kovac in Elena Jakešova iz Zgodovinskega inštituta Slovaške akademije znanosti so osvetlili vprašanje podpore slovaških Američanov pri poizkusih ustanavljanja slovaške države in to tako ob ustanovitvi Češkoslovaške leta 1918, kakor tudi leta 1939, ko so pred vstopom ZDA v vojno odkrito podprli težnje po samostojni

slovaški državi. Del slovaških Američanov je zahteval ustanovitev samostojne slovaške države tudi takoj po drugi svetovni vojni, tako da je "Slovaška liga Amerike" z zahtevami Slovakov po samoodločbi celo poslala svojo delegacijo na ustanovno konferenco Organizacije združenih narodov v San Francisco leta 1945. Po zmagi komunistov v Češkoslovaški po letu 1948 je velika večina ameriških Slovakov nasprotovala novemu režimu, zato so ti leta 1989 podprli padec komunizma in leta 1994 z veseljem sprejeli ustanovitev samostojne slovaške države. Ivan Čizmič iz "Inštituta za primjenjena društvena istraživanja" iz Zagreba ter avtor teh vrstic sta nato predstavila stališča hrvaških in slovenskih Američanov do ustanovitve jugoslovanske države za časa prve svetovne vojne, nato pa še stališča ter oblike njihove podpore ob ustanovitvi samostojne hrvaške ter slovenske države v letih 1991-1993. Avtor teh vrstic je tudi poudaril pomen nekaterih časopisov politične emigracije, kakršna sta bila "Svobodna Slovenija" iz Buenos Airesa in "Slovenska država" iz Toronta, za razširjanje misli o možnostih za samostojno slovensko državo v obdobju od 50-ih do 80-ih let XX. stoletja. Posebno pozornost pa je posvetil tudi gibanjem, ki so v okviru Slovenskega kongresa vzniknili v Kanadi, evropskih državah, Avstraliji ter Južni Ameriki in gibanju "United Americans for Slovenia", organizaciji, ki so jo ustanovili Slovenci iz ZDA (predstavniki bratskih podpornih organizacij, katoliških župnij in narodnih domov) z namenom, da bi tako politično kakor tudi finančno pomagali v boju za samostojno slovensko državo. Oksana Dragan iz Voice of America pa je v svojem referatu predstavila njegov vpliv na ohranjanje narodne zavesti pripadnikov malih narodov Srednje ter Vzhodne Evrope, medtem ko so komunistični režimi po njeni interpretaciji to poskušali zatreti.

Vse obravnavane teme na 18. mednarodnem kongresu zgodovinskih znanosti so bile teme, s katerimi se ukvarja tudi slovenska historiografija, kot na primer s problemi manjšin oziroma etničnih skupnosti in izseljenstva ter problemi delavskega gibanja in nacionalnega vprašanja v Evropi.

Zadnja dva dneva kongresa sta bila posvečena predstavitvi panelov, ki so jih organizirale pridružene organizacije Mednarodnega komiteja zgodovinskih ved. Za slovenske zgodovinarje je bil predvsem zanimiv panel, ki ga je organiziralo Mednarodno združenje za južnoevropske študije in se je ukvarjal s spremembami v jugovzhodni Evropi od leta 1985 dalje. Na tej sekciji sta bila zanimiva zlasti referat direktorja Inštituta za Vzhodno in Jugovzhodno Evropo dunajske univerze Arnolda Suppana o zgodovinskih dogodkih na tleh nekdanje Jugoslavije od leta 1985 do leta 1993, in referat srbskega zgodovinarja Dušana T. Batakovića o razvoju stališč Komunistične partije Jugoslavije do jugoslovanskega vprašanja od ustanovitve Komunistične partije Slovenije in Hrvaške do zadnjega kongresa Zveze komunistov Jugoslavije.

Pomemben je bil tudi sestanek Mednarodnega komiteja za študij druge svetovne vojne, na katerem so zgodovinarji iz Vzhodne ter Zahodne Evrope in ZDA razpravljali o posameznih aspektih politične ter vojaške zgodovine druge svetovne vojne. Zanimiv je bil med njimi prispevek Štefana Karnerja iz graške univerze o sovjetski upravi za vojne ujetnike med drugo svetovno vojno, ter skupni referat Štefana Karnerja ter njegove asistentke Barbare Marx o vojnih ujetnikih v času druge svetovne vojne in sovjetski ekonomiji. Potrebno je omeniti tudi dejstvo, da so vsi referati tega sestanka že bili objavljeni v posebni publikaciji.

Namen mojega poročila je predvsem seznanitev slovenskih zgodovinarjev z vsebinami 18. kongresa zgodovinskih ved, saj si lahko na ta način ustvarimo primerjalno podobo o stanju slovenskega zgodovinarstva v primerjavi s svetovnim. Posamezni nacionalni zgodovinski komiteji so predstavili rezultate svojih historiografij na razstavah, slovenski nacionalni komite zgodovinarjev pa je za potrebe tovrstne predstavitve pripravil bibliografijo o slovenski historiografiji od leta 1918 do leta 1993 v tujih jezikih. Razen tega so svoje publikacije razstavile tudi vse velike svetovne založbe, ki se ukvarjajo z izdajanjem zgodovinskih del, tako da so udeleženci kongresa lahko dobili pregled svetovne zgodovinske produkcije tudi na podlagi katalogov razstavljenih knjig.

Matjaž Klemenčič